

Teksten: Fagfilm 2 Å forbli aktivt involvert - utforskende samtaler om tekst

Vi har sett at det er viktig at tekster oppleves som relevante og at vi ofte må støtte elevene i å se eller oppdage hvorfor en tekst er relevant for dem. For å legge til rette for engasjert undervisning under arbeidet med tekster, har vi i elevøkta også sett at mestring, autonomi og tilhørighet er avgjørende. Nå skal vi se på noen generelle grep vi kan ta i tekstarbeidet for å legge til rette også for dette.

For at elever skal oppleve *mestring*, har vi sett at undervisningen bør være av passe vanskegrad – ikke for vanskelig, men heller ikke for lett. For det er når eleven har måttet gjøre en ekstra innsats for å klare noe, at mestringsopplevelsen er størst. Dette gjelder også i møte med tekster: Når eleven møter en tekst som hun synes er vanskelig, men som hun likevel klarer å lese, så styrkes opplevelsen av mestring.

Det er mange grunner til at en tekst kan oppleves som vanskelig og kreve en ekstra innsats av elevene. Teksten kan for eksempel:

- Ha mange ord som elevene ikke kjenner eller er usikre på betydningen av – enten det er fagspesifikke ord eller mer generelle akademiske begreper.
- Teksten kan ha en struktur som krever at leseren ser sammenhenger mellom ulike setninger eller avsnitt – sammenhenger som ikke er eksplisitt uttrykt i teksten.
- Teksten kan ha en layout som gjør det utfordrende å se hva som er mest sentralt i teksten eller hvordan de ulike elementene illustrerer eller utdyper hverandre
- Teksten kan referere til et tema som elevene ikke kan så mye om ennå
- Teksten kan ha mange «tomme rom» som krever at leseren går veldig aktivt inn i tolkningsarbeidet

En elevgruppe som kan falle utenfor når tekstene byr på ulike vanskeligheter, er elever med svake avkodingsferdigheter. Men i stedet for å unngå krevende tekster for slike elever, skal vi se på ett eksempel på en arbeidsmåte som kan invitere *alle* elever til engasjert arbeid med utfordrende tekster. Arbeidsmåten vi skal se på er *utforskende tekstsamtaler*. I slike samtaler ligger det godt til rette både for at elevene opplever mestring, relevans, autonomi og tilhørighet. For at det skal skje, er det viktig å tenke nøye gjennom både hvilken tekst elevene skal lese og arbeide med og hvilke *spørsmål* vi som lærere stiller elevene under tekstarbeidet.

Når vi velger tekst til en samtale der alle elevene skal utfordres – uavhengig av leseferdighetene deres - må vi velge tekster som *byr* på noe. Det vil si tekster som inviterer leserne til å undre seg, reflektere, tolke og diskutere.

Noen eksempler på slike tekster kan være:

- en skjønnlitterær tekst som har mange tomme rom, for eksempel en novelle som har en åpen slutt eller et dikt som er åpent for flere tolkninger.
- Det kan være en naturfaglig tekst som presenterer ulike hypoteser for å forklare et fenomen – uten å konkludere hvilken hypotese som er riktig,
- eller det kan være en samfunnsfaglig tekst som presenterer etiske spørsmål uten klare svar.

Disse teksteksemplene krever alle sammen at elevene prøver ut fortolkninger eller hypoteser i møte med teksten og de spørsmålene som teksten reiser, men som den ikke gir entydige svar på. For å finne støtte under utforskningen, krever det også at elevene forholder seg aktivt til teksten, for eksempel ved å finne støtte i teksten til argumenter eller motargumenter, eller til å sirkle inn hva som er uklart, *hva* som kan tolkes ulikt og hvorfor.

En viktig forutsetning for at alle elevene kan delta i samtaler om disse spørsmålene, er at de har fått tilgang til den samme teksten. Det betyr for eksempel at når elevene skal delta i en samtale som krever at du har lest *hele* teksten, må *alle* elevene få anledning til å lese (eller på andre vis få tilgang på) *hele* denne teksten før samtalen starter.

Hvis vi da vil tilpasse leseoppgaven for enkeltelever, må dette gjøres på andre måter enn ved å gi disse elevene bare deler av teksten eller en veldig forenklet versjon av teksten hvor viktige element mangler. Dette er viktig uansett om selve lesinga skal foregå på skolen eller gis som hjemmelektse.

Når vi har valgt en tekst som inviterer til gode samtaler og gitt elevene tilgang til samme tekst, har vi lagt et godt grunnlag for at elevene kan koble seg på det videre arbeidet med teksten som skal foregå i tekstsamtalene. Nå er det viktig å opprettholde engasjementet gjennom det tekstarbeidet som foregår i samtalen: samtalen bør derfor først og fremst handle om det teksten "byr på" - det som er interessant å diskutere, høre ulike tanker om eller argumenter for. Hvis vi arbeider med en fortelling, kan det selvsagt være viktig å forsikre seg om at elevene har fått med seg handlingen – hvem som er hvem, hva som skjedde når med hvem osv. Hvis vi gjør dette ved å stille mange kontrollerende "finnespørsmål", risikerer vi at elevene som gjerne ville snakke om det de syntes var interessant i teksten, kobler seg av arbeidet eller går inn i et rent pliktlop der de bare svarer på spørsmål som de tror alle kan svare på. Hvis vi tenker at det er et behov i klassen for å sikre en slik forståelse før en går videre, kan vi i stedet be elevene om i fellesskap å oppsummere hva teksten handlet om. Da gjør vi flere ting på en gang, for når de oppsummerer teksten, får elever gjerne oppklart misforståelser eller spørsmål på handlingsplan samtidig som det gjerne dukker opp tegn på ulike forståelser på tolkningsplan. Hvis elevene allerede er engasjerte i tekstarbeidet, vil det også ofte dukke opp spørsmål fra dem som peker mot gode og interessante veier videre i arbeidet.

Det er likevel viktig at vi raskt tar fatt i det interessante ved teksten - gjerne etter innspill fra elevene. Åpne tolknings- eller refleksjonsspørsmål kunne invitere elevene inn i samtalen. Det som karakteriserer åpne spørsmål er at de ikke har ett riktig svar, men kan besvares på flere måter. Det er viktig at spørsmålene som skal støtte opp om leseforståelsen krever at elevene forholder seg aktivt til teksten og viser hverandre hvordan de begrunner sine tolkninger i teksten. På den måten kan de modellere sine måter å lese på, samtidig som medelever – og lærer – kan komme med motargument.

Når vi arbeider med tekstsamtaler om tekster som har noe interessant å by på og inviterer elevene inn i reell deltakelse i samtalen, legger vi til rette både for å koble elevene på teksten og forbli påkoblet gjennom tekstarbeidet. Slike samtaler legger til rette for elevenes *autonomi* ved at de kan være med å påvirke samtalenes retning og innhold. De legger til rette for opplevelse av *mestring* ved at elevene, uavhengig av avkodingsferdigheter eller lesehastighet, kan delta i utfordrende og relevante samtaler om tekst. Og de legger til rette for elevenes opplevelse av *tilhørighet* fordi dette er et felles prosjekt for alle elevene å komme lengst mulig i forståelsen. Og i denne typen felles prosjekt kan alle elevene bidra med sine stemmer!